

Řešíme slovní úlohy

Růžena Blažková

Pedagogická fakulta MU

blazkova@ped.muni.cz

V úvodu si položíme několik otázek:

- Proč řešíme slovní úlohy?
- Je řešení slovních úloh žáky oblíbené?
- Jaká tematika slovních úloh žáky osloví?
- Jaké problémy se vyskytují při řešení slovních úloh?
- Jaké vhodné metodické postupy můžeme využívat?

Dovednost řešit slovní úlohy je kriteriem osvojení daného učiva, neboť takto je každé učivo využíváno aktivně a s porozuměním. Při řešení slovních a aplikačních úloh žák prokáže, zda a do jaké hloubky zvládl operace s čísly a zda je dokáže účelně využít k řešení dalších úloh na vyšší úrovni. Slovní úlohy rozvíjejí všechny klíčové kompetence uvedené v RVP pro základní vzdělávání (kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, osobnostní, sociální a personální, pracovní). Slovní úlohy ilustrují použití matematiky v reálném životě. K řešení slovních úloh mohou žáci přistupovat různými způsoby, podle vlastního chápání. Není vhodné ulpívat na formální postup řešení a preferovat jen jeden způsob.

Na několika slovních úlohách ilustrujeme různé možnosti řešení – pomocí experimentu, aritmeticky, pomocí rovnic nebo jejich soustav. Ve velké míře využíváme grafického znázornění (jeden obrázek je za tisíc slov). Úlohy jsou vybrány z různých tematických oblastí a jsou nastíněny některé možnosti jejich řešení.

Při řešení slovní úlohy je vhodné vycházet od otázky a postupně hledat cestu, jak na otázku odpovíme. Schématicky můžeme postup řešení slovní úlohy znázornit takto:

Co máme vypočítat?
Co k tomu potřebujeme?
Známe všechny potřebné údaje?
Kde je získáme?

Řešení aritmetické:

Když odečteme počet hlav a počet noh psů, zbývá 16 hlav a 44 noh. Kdyby byly samé slepice, měl by $2 \cdot 16 = 32$ noh. Zbývající počet noh: $44 - 32 = 12$, těchto 12 noh rozdělíme po dvou: $12 : 2 = 6$. Králíků je 6, slepic je 10.

Zkouška: počet hlav: $2 + 10 + 6 = 18$, počet noh: $2 \cdot 4 + 2 \cdot 10 \cdot 4 \cdot 6 = 8 + 20 + 24 = 52$.

Řešení lineární rovnicí o jedné neznámé.

Označíme počet slepic x , počet králíků je $18 - 2 - x = 16 - x$, sestavíme rovnici:

$$\begin{aligned} 2 \cdot 4 + 2 \cdot x + 4(16 - x) &= 52 \\ 8 + 2x + 64 - 4x &= 52 \\ 2x &= 20 \\ x &= 10 \end{aligned}$$

Slepice je 10, králíků je $16 - 10 = 6$.

Zkouška (u slovní úlohy neprovádíme zkoušku dosazením do rovnice, neboť rovnice může být nesprávně sestavena, dobře vyřešena a zkouška vyjde správně, ale slovní úloha je vyřešena chybně.):

Počet hlav: $2 + 10 + 6 = 18$

Počet noh: $2 \cdot 4 + 2 \cdot 10 \cdot 4 \cdot 6 = 52$

Řešení soustavou dvou lineárních rovnic o dvou neznámých:

Označíme počet slepic x , počet králíků y .

$$\begin{aligned} 2 + x + y &= 18 \\ \underline{2 \cdot 4 + 2x + 4y} &= 52 \end{aligned}$$

Úpravou:

$$\begin{aligned} x + y &= 16 \\ 2x + 4y &= 44 \end{aligned}$$

Řešením soustavy získáme $x = 10, y = 6$.

2. Jana s Markem mají ušetřeno dohromady 1 640 Kč. Jana ušetřila o 80 Kč méně než Marek. Kolik korun ušetřil každý z nich?

Řešení aritmetické:

Jana 80 dohromady 1 640
Marek

$$1\ 640 - 80 = 1\ 560$$

$$1\ 560 : 2 = 780$$

Jana ušetřila 780 Kč, Marek ušetřil 860 Kč.

Zkouška: Zkoušku je třeba provést pro obě podmínky úlohy.

$$780 + 860 = 1\ 640 \quad 780 \text{ je menší než } 860 \text{ o } 80.$$

Řešení lineární rovnicí:

Neznámou x označíme počet korun Marka:

$$x + (x - 80) = 1\ 640$$

$$2x = 1720$$

$$x = 860$$

Zkouška: Marek ušetřil 860, Jana ušetřila $860 - 80 = 780$, dohromady $860 + 780 = 1\ 640$.

Řešení soustavou dvou lineárních rovnic o dvou neznámých.

Počet korun Marka označíme x , počet korun Jany y .

$$x + y = 1\ 640$$

$$\underline{x = y + 80}$$

Úpravou dostaneme:

$$2x = 1720$$

$$x = 86$$

$$y = 780$$

3. Součet věků sourozenců Hany a Petra je 24, rozdíl jejich věků je 6. Kolik je každému z nich roků, když Hana je starší?

Řešení experimentem:

Zapisujeme dvě čísla, jejichž součet je 24 a hledáme dvojici, která má rozdíl 6. Pro přehlednost využijeme tabulku.

Věk Hany	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14
Věk Petra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rozdíl	22	20	18	16	14	12	10	8	6	4

Řešení aritmetické:

$$\begin{array}{r}
 \hline
 \text{věk Hany} \qquad \qquad \text{věk Petra} \qquad \text{dohromady 24} \\
 \hline
 \text{součet 24} \\
 \hline
 \end{array}$$

rozdíl 6

$$24 - 6 = 18 \quad 18 : 2 = 9 \quad 24 - 9 = 15$$

Haně je 15 roků, Petrovi je 9 roků.

Zkouška: $15 + 9 = 24$ $15 - 9 = 6$

Řešení lineární rovnicí o jedné neznámé:

Označíme věk Hany x , věk Petra je $x - 6$.

$$\begin{aligned}
 x + (x-6) &= 24 \\
 2x &= 30 \\
 x &= 15
 \end{aligned}$$

Věk Hany je 15 roků, věk Petra je $15 - 6 = 9$ roků.

Řešení soustavou dvou lineárních rovnic o dvou neznámých:

Označíme věk Hany x , věk Petra y .

$$x + y = 24$$

$$\underline{x - y = 6}$$

$$2x = 30$$

$$x = 15$$

$$y = 9$$

- 4. Kolik chlapců a kolik děvčat je ve třídě, když platí: kdyby bylo chlapců o 25% méně, než jich je a děvčat bylo o 25% více, než jich je, bylo by jich stejně.**

Řešení aritmetické:

25 % určitého základu je jedna čtvrtina tohoto základu. Tedy počet chlapců by se snížil o jednu čtvrtinu jejich počtu a počet děvčat by se zvýšil o jednu čtvrtinu jejich počtu.

$$\frac{5}{4}d = \frac{3}{4}ch$$

Tedy poměr chlapců a děvčat je 5 : 3. Počet chlapců a počet děvčat musí být dělitelný čtyřmi (aby bylo možné vypočítat 25 %).

Počet děvčat	3	6	9	12	15
Počet chlapců	5	10	15	20	25

Chlapců je 20, děvčat je 12.

Zkouška: 25 % z 20 je 5, $20 - 5 = 15$

25 % z 12 je 3, $12 + 3 = 15$

Řešení rovnicí:

Označíme počet chlapců x , počet děvčat y :

$$x - 0,25 x = y + 0,25 y$$

$$0,75 x = 1,25 y$$

$$x = \frac{5}{3} y$$

Aby x a y byla přirozená čísla, musí být y dělitelné třemi. Aby bylo možné vypočítat 25% tohoto čísla, musí být dělitelné čtyřmi. Toto číslo je např. 12. Tedy $y = 12$, $x = 20$.

- 5. Cena knihy byla snížena o 450 Kč, takže čtyři knihy za novou cenu jsou o 600 Kč levnější než tři knihy za starou cenu. Jaká byla původní cena knihy a za kolik Kč se prodává dnes?**

Řešení aritmetické:

Rozdíl v ceně 1 knihy: 450 Kč

Rozdíl v ceně tří knih: $3 \cdot 450 \text{ Kč} = 1\,350 \text{ Kč}$

Rozdíl v cenách za starou a novou cenu je 600 Kč

Cena jedné knihy za novou cenu: $1\,350 - 600 = 750$

Cena za starou cenu. $750 + 450 = 1\,200$

Původní cena knihy byla 1 200 Kč, nová cena knihy je 750 Kč.

Zkouška: $3 \cdot 1\,200 = 3\,600$

$4 \cdot 750 = 3\,000$

Rozdíl: $3\,600 - 3\,000 = 600$.

Řešení lineární rovnicí o jedné neznámé:

Původní cena knih: x

Cena po slevě: $x - 450$

$$4(x - 450) = 3x - 600$$

$$x = 1\,800 - 600$$

$$x = 1\,200$$

Původní cena je 1 200 Kč, cena po slevě je 750 Kč.

Řešení soustavou dvou lineárních rovnic o dvou neznámých:

Původní cena knihy: x

Cena po slevě: y

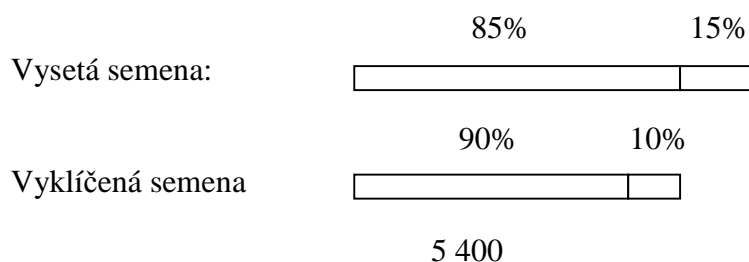
$$x - y = 450$$

$$\underline{3x - 4y = 600}$$

Po úpravě a řešení dostaneme $x = 1\,200$, $y = 750$.

6. Kolik semen okurek má pěstitel vyset, když chce získat 5 400 sazenic a ví, že klíčivost semen je 85% a z vyklíčených semen ještě uhynie 10 % sazenic?

Řešení aritmetické:

5 400 sazenic je 90 % vyklíčených semen, tedy vyklíčí $(5\,400 : 90) \cdot 100 = 6\,000$ semen. Těchto 6 000 semen je 85 % vysetých semen. Tedy pěstitel musí vyset $(6\,000 : 85) \cdot 100 = 7059 = 7060$ semen.

Pěstitel musí vyset asi 7 060 semen.

Zkouška: $7\,059 \cdot 0,85 = 6\,000$ (po zaokrouhlení)

$6\,000 \cdot 0,90 = 5\,400$

Řešení lineární rovnicí:

Označíme počet vysetých semen x .

$$(x \cdot 0,85) \cdot 0,90 = 5\,400$$

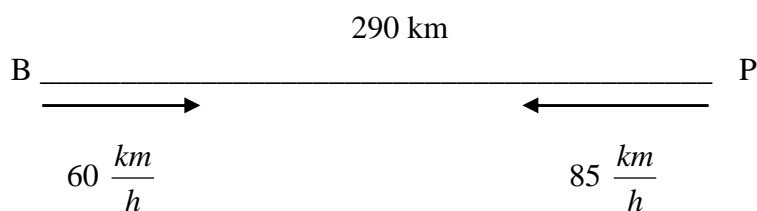
$$x = 7\,058,82$$

Po zaokrouhlení $x = 7\,059$.

7. Z Brna do Plzně vyjel v 7 hodin kamion průměrnou rychlostí $60 \frac{km}{h}$. Z Plzně do Brna vyjel v tutéž dobu osobní automobil průměrnou rychlostí $85 \frac{km}{h}$. Vzdálenost obou měst je 290 km.

- a) V jaké vzdálenosti od Brna se obě vozidla míjela a v kolik hodin to bylo?
- b) V kolik hodin přijel kamion do Plzně a v kolik hodin přijel osobní automobil do Brna?

Řešení aritmetické

- a) Za 1 hodinu se obě vozidla přiblíží o $60 \text{ km} + 85 \text{ km} = 145 \text{ km}$. Vzdálenost 290 km urazí za $290 : 145 = 2$ budou se míjet za 2 hodiny.

Kamion ujede dráhu: $2 \cdot 60 \text{ km} = 120 \text{ km}$

Osobní automobil ujede dráhu $2 \cdot 85 \text{ km} = 170 \text{ km}$

Dohromady: $120 \text{ km} + 170 \text{ km} = 290 \text{ km}$.

- b) Dráhu 290 km ujela vozidla za čas:

Kamion $290 : 60 = 4 \frac{5}{6}$ $4 \frac{5}{6} \text{ h} = 4 \text{ h } 50 \text{ min}$

Kamion přijel do Plzně v 11 h 50 min.

Osobní automobil: $290 : 85 = 3 \frac{4}{10}$ $3 \frac{4}{10}$ h = 3 h 24 min

Řešení lineární rovnicí

- a) Vozidla jedou proti sobě, součet drah obou vozidel je roven celkové dráze. Označíme čas jízdy obou vozidel x .

$$85x + 60x = 290$$

$$145x = 290$$

$$x = 2$$

Obě vozidla pojedou 2 hodiny.

Kamion ujede dráhu: $2 \cdot 60 \text{ km} = 120 \text{ km}$

Osobní automobil ujede dráhu: $2 \cdot 85 \text{ km} = 170 \text{ km}$

Celkem $120 \text{ km} + 170 \text{ km} = 290 \text{ km}$

Obě vozidla se mýjela ve vzdálenosti 120 km od Brna v 9 hodin.

- b) Dráhu 290 km ujela vozidla za čas:

Kamion $290 : 60 = 4 \frac{5}{6}$ $4 \frac{5}{6}$ h = 4 h 50 min

Kamion přijel do Plzně v 11 h 50 min.

Osobní automobil: $290 : 85 = 3 \frac{4}{10}$ $3 \frac{4}{10}$ h = 3 h 24 min

Osobní automobil přijel do Brna v 10 h 24 min.

Řešení grafické:

Zapíšeme rovnice lineárních funkcí: $y_1 = 60x$

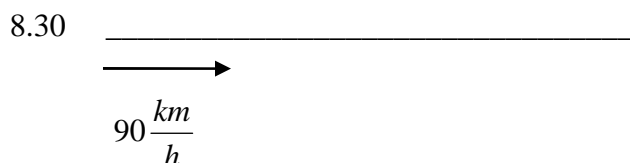
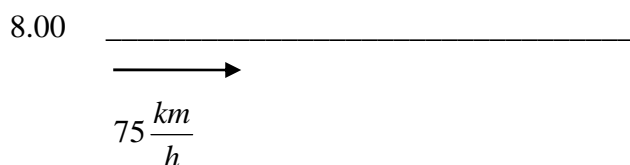
$$y_2 = 290 - 85x$$

Zakreslíme grafy obou funkcí a souřadnice průsečíku obou přímků určí hodnoty x a y .

8. *Autobus vezl děti na lyžařský zájezd. Vyjel v 8 hodin a jel průměrnou rychlostí $75 \frac{km}{h}$.*

Při odjezdu Jonáš zjistil, že zapomněl lyžařské boty. Telefonem žádal tatínka, zda by mu mohl boty nějak přivést. Tatínek jel osobním automobilem, vyjel v 8h 30 min a jel průměrnou rychlostí $90 \frac{km}{h}$. Za jak dlouho a po kolika kilometrech autobus dohonil? V kolik hodin to bylo?

Řešení aritmetické

Za půl hodiny urazil autobus dráhu 37,5 km. V tomto okamžiku vyjel tatínek a každou hodinu se přibližoval k autobusu o $(90 - 75 = 15)$ - o 15 km. Náskok autobusu vyrovnal za $(37,5 : 15 = 2,5)$ za 2,5 hodiny.

Doba jízdy autobusu : 3 hodiny, ujetá dráha $(3 \cdot 75 = 225)$ 225 km.

Doba jízdy osobního automobilu: 2,5 hodiny, ujetá dráha $(2,5 \cdot 90 = 225)$ 225 km.

Tatínek dohonil autobus v 11 hodin.

Řešení pomocí rovnice:

Vozidla jedou za sebou, jejich dráhy se sobě rovnají. Označíme neznámou – čas t od výjezdu autobusu, čas tatínkova vozidla je $t - 0,5$:

$$75 t = 90(t - 0,5)$$

$$15 t = 45$$

$$t = 3$$

Tatínek dohoní autobus za 3 hodiny od vyjetí autobusu, za 2,5 hodiny od svého výjezdu..

Autobus ujede dráhu: $3 \cdot 75 = 225$ 225 km
 Osobní automobil ujel dráhu: $2,5 \cdot 90 = 225$ 225 km.

Řešení grafické:

Zapíšeme rovnice obou funkcí: $y_1 = 75x$

$$y_2 = 90(x - 0,5) = 90x - 45$$

Zakreslíme grafy obou funkcí a souřadnice průsečíku obou přímek určí hodnoty x , y .

9. Jedním přítokem se naplní bazén vodou za 4 hodiny, druhým přítokem se naplní za 6 hodin.

a) Za jak dlouho se bazén naplní, budou-li otevřeny oba přítoky?

b) Odtokem se vyprázdní bazén za 3 hodiny. Naplní se bazén, jestliže budou otevřeny přítoky i odtok?

Řešení aritmetické:

a) Za jednu hodinu se naplní prvním přítokem $\frac{1}{4}$ bazénu, druhým přítokem $\frac{1}{6}$ bazénu. Budou-

li otevřeny oba přítoky současně, za 1 hodinu se naplní $\frac{1}{4} + \frac{1}{6} = \frac{5}{12}$ bazénu. Celý bazén se naplní

za $(1 : \frac{5}{12} = \frac{12}{5} = 2,4)$ 2,4 hodiny.

b) Bude-li otevřen i odtok, za jednu hodinu bude v bazénu $(\frac{1}{4} + \frac{1}{6} - \frac{1}{3} = \frac{1}{12})$ $\frac{1}{12}$ vody.

Celý bazén by se naplnil za 12 hodin.

Řešení rovnicí:

a) Označíme počet hodin, za který se bazén naplní, neznámou x . Můžeme sestavit dvě různé rovnice:

$$\frac{x}{4} + \frac{x}{6} = 1 \quad \text{nebo} \quad \frac{1}{4} + \frac{1}{6} = \frac{1}{x}$$

Po úpravě:

$$3x + 4x = 12$$

$$x = \frac{12}{5} = 2,4$$

Bazén se naplní za 2,4 hodiny.

Zkouška: Prvním přítokem se naplní $(2,4 : 4 = 0,6)$ 0,6 bazénu, druhým přítokem se naplní $(2,4 : 6 = 0,4)$ 0,4 bazénu. Dohromady oběma přítoky se naplní $(0,6 + 0,4 = 1)$ celý bazén

b) $\frac{x}{4} + \frac{x}{6} - \frac{x}{3} = 1$ nebo $\frac{1}{4} + \frac{1}{6} - \frac{1}{3} = \frac{1}{x}$

Po úpravě:

$$3x + 2x - 4x = 12$$

$$x = 12$$

Bazén se naplní za 12 hodin.

Zkouška: první přítok by za 12 hodin naplnil $12 : 4 = 3$ tedy 3 celé bazény, druhý přítok by naplnil $12 : 6 = 2$ tedy 2 celé bazény, dohromady by naplnili 5 celých bazénů. Odtokem za 12 hodin odteče $12 : 4 = 4$ tedy 4 celé bazény. Rozdíl je $5 - 4 = 1$, tedy 1 bazén.

10. Zelináři zbyly dva druhy jablek, které smíchal do jedné bedny a prodával je za 30 Kč za jeden kilogram. Jaká byla skutečná cena jednoho kilogramu směsi, když smíchal 5 kg jablek v ceně 36 Kč za 1 kilogram a 7 kg jablek v ceně 24 Kč za 1 kilogram.

Řešení aritmetické:

Vypočítáme cenu jednotlivých druhů jablek, celkovou cenu směsi a vydělíme celkovou hmotností, což je 12 kg jablek.

$$5 \cdot 36 = 180, \quad 7 \cdot 24 = 168 \quad 180 + 168 = 348 \quad 348 : 12 = 27 \text{ (zb 4)}$$

Řešení rovnicí:

Označíme cenu směsi x:

$$5 \cdot 36 + 7 \cdot 24 = 12 \cdot x$$

$$348 = 12 \cdot x$$

$$x = 27$$

Skutečná cena směsi je 27 Kč za 1 kilogram.

11. V únoru se prodávaly lyže za 1 200 Kč. Jaká byla jejich cena před vánocemi, když nejprve snížili cenu v lednu o 20% původní ceny a v únoru snížili lednovou cenu ještě o 25% ?

Řešení aritmetické:

1 200 Kč je 75% ceny v lednu. K řešení je možné využít trojčlenku nebo výpočet přes jedno procento.

$$\begin{array}{r} 75\% \dots\dots\dots 1\ 200 \\ 100\% \dots\dots\dots \underline{x} \end{array}$$

$$x = \frac{1200 \cdot 100}{75} = 1600$$

Cena lyží v lednu byla 1 600 Kč.

$$\begin{array}{r} \text{Cena lyží v lednu je 80\% ceny původní.} \quad 80\% \dots\dots\dots 1\ 600 \\ \underline{100\% \dots\dots\dots x} \end{array}$$

$$x = \frac{1600 \cdot 100}{80} = 2000$$

Původní ceny lyží byla 2 000 Kč.

Zkouška: 20% z 2 000 je 400
 2 000 – 400 = 1 600
 25% z 1 600 je 400
 1 600 – 400 = 1 200.

Řešení lineární rovnicí o jedné neznámé:

Neznámou x označíme původní cenu lyží.

$$(0,80x) \cdot 0,75 = 1\ 200$$

$$x = \frac{1200}{0,80 \cdot 0,75} = 2\ 000$$

12. Pan Černý uložil do peněžního ústavu 100 000 Kč, byla mu nabídnuta úroková sazba 2,5%, pokud budou peníze uloženy po dobu 5 roků. Kolik Kč měl pan Černý na účtu na konci pátého roku, když s penězi nemanipuloval a z úroků platil daň 15%. Kolik Kč bude mít po prvním roce?

Řešení:

Počáteční jistina J_0 je 100 000 Kč, úroková sazba je 2,5%, doba uložení peněz je 5 roků.

Využijeme vztahu pro složené úrokování: $J_5 = J_0 (1 + 0,85 i)^5$
 $J_5 = 100\ 000 (1 + 0,85 \cdot 0,025)^5$
 $J_5 = 111\ 886,27$

Po pěti letech bude mít pan Černý na účtu 111 886,27 Kč

Po prvním roce: $J_1 = J_0 + J_0 \cdot 0,85 i$
 $J_1 = 100\ 000 + 100\ 000 \cdot 0,85 \cdot 0,025$
 $J_1 = 102\ 125$

Po prvním roce bude mít pan Černý na účtu 102 125 Kč.